

УДК 59(477:32)

О.М. Полтавець

УКРАЇНЬСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІАСПОРИ В США

Інтерес до України, національної культури, мови, історії члени діаспори починали формувати через сімейні традиції і звичаї, прилучення до своїх громадських організацій, церкви і школи. Постійна й цілеспрямована праця з молоддю, прищеплення їй духовних цінностей, необхідних для її з'єднання з старшим поколінням, є важливою запорукою тривалого життя кожної етнічної громади. Про це йдеться у багатьох розвідках представників української діаспори з усіх континентів. Тому *метою даної статті є висвітлення впливу українського шкільництва на формування та збереження етнокультурної ідентичності діаспори США.*

Іммігранти першої хвилі організували так звані кімнати для читання, вперше відкриті наприкінці 1880-х років. У 1920 р. більшість українських громад у США мали по одній такій кімнаті [8; 50]. Подібна форма просвітництва стала фундаментом у створенні майбутніх шкіл.

Звертаючись до історії української школи в США, відзначимо, що її діяльність починається з 1893 р., коли у Шамокіні (Пенсільванія) засновано школу за ініціативою Івана Констанкевича, тамошнього греко-католицького священника. Це і стало відправною точкою українського шкільництва в США як системної одиниці в освіті.

1894 р. українські школи вже існували в Монт-Кармелі, Пітсбургу, Оліфанті, Шенандоа, Вілкіс-Бері (в Пенсільванії), в Джерсі-Сіті (штат Нью-Джерсі) і в Міннеаполісі. В наступні роки вони виникли в Лайсенрінгу, Магоной-Сіті. Класи розміщувались у церковних залах; деякі громади будували окремі шкільні будинки: 1896 р. – в Лайсенрінгу і в Мейфілді, в 1899 р. – у Пасейку, в 1901 р. – в Оліфанті, 1903 р. – у Монт-Кармелі, в 1904 р. – Магоной-Сіті. Така активність пояснювалася зіткненням українських іммігрантів з проблемою не відповідності рівня їх освіченості запитам інокультурного суспільства.

Перші вчителі не мали відповідного професійного рівня. 18 липня 1899 р. у Філадельфії відбувся з'їзд греко-католицьких священників, на якому ухвалено низку резолюцій, серед яких й присвячених шкільництву. Прийнята ухвала проголосила, що в кожній громаді мусить буди рідна школа. Проте в цій ухвалі не йшлося про вимоги до кадрового складу школи і оплати їхньої праці.

29 травня 1902 р. «Свобода» надрукувала оголошення про те, що учителям, які б хотіли прибути до Америки і працевлаштуватися, не буде надаватися фінансова підтримка. Для забезпечення цієї потреби необхідно опанувати й інші спеціальності – «знати дяківство і провадити хор» [3]. Через 3 роки, 21 вересня 1905 р. у «Свободі» знову з'являється інформація про критичний якісний рівень українського шкільництва [5].

Для вирішення цього питання та пам'ятаючи про важливість поширення освіти серед українських дітей, в доповіді на народних з'їздах, що пройшли в Йонкерсі (Нью-Йорк) 23 листопада 1903 р. і в Оліфанті 22 січня 1904 р. о. Павло Тимкевич запропонував доручити шкільному фонду відкрити Українську бурсу для дітей, щоб вони мали можливість продовжити навчання у вищих школах країни. Це рішення було виконане в 1904-1905 навчальному році.

28 липня 1904 р. «Свобода» оголосила про початок діяльності Першої української бурси в Нью-Йорку та зазначила контингент закладу й мету його створення. До бурси приймалися хлопці у віці від 10 років щоб навчатися дисциплінам і праці, не забуваючи про патріотичне виховання. Метою бурси визначено зростання кількості української патріотичної інтелігенції в Америці [7; 328]. Її відкрито 10 жовтня 1904 р., прийнято 14 хлопців із різних міст країни, які по закінченню навчального закладу «радо і з душею пішли б на службу тому народові, з якого вийшли» [2; 135]. Було придбано дім в Йонкерсі (Нью-Йорк), де бурса існувала до 1907 р., завдяки її настоятелю о. П.Тимкевичу. Причину її ліквідації можна пояснити байдужістю громадян та смертю о.Тимкевича.

4 червня 1905 р. у Нью-Йорку відбулися жіночі збори, на яких ухвалено за мету поширення освіти і серед українських жінок за допомогою курсів із навчання письму і читанню, видання часописів та книжок.

Спробу об'єднати зусилля українців для вирішення спільних проблемних питань освіти зробив священник Макар, який у «Свободі» від 13 липня 1905 р. помістив «Відозву до всіх учителів

парафіяльних шкіл у Злучених Державах», у якій йшлося про те, що пріоритетним має стати заснування шкіл для дітей [4]. Отець Макар склав план, за яким вчителів з усіх шкіл необхідно з'єднати в товариство, так звану «учительську юнію». Це товариство мало обрати комітет із 7 членів (шкільна рада), який би спонукав українців до заснування шкіл навіть у тих місцевостях, де немає священика. Інше питання стосувалось підручників, дитячих газет, створення гуртків та ін. Ним займався «Головний український народний комітет», що також обговорював справу виховання нових кадрів американсько-української інтелігенції. Для збору коштів запропоновано заснувати на місцях відділення «Товариства українських патріотів».

З прибуттям до США єпископа С.Ортинського це питання набуло особливої уваги. З приводу цього проведено збори греко-католицьких церковних громад у Нью-Йорку 17-18 жовтня 1907 р.; 10-11 грудня 1907 р. під його провідом відбулась конференція греко-католицьких дяко-вчителів у Пітсбурзі (Пенсільванія), яка ухвалила, що шкільні справи має налагоджувати обраний комітет Нью-Йорку.

Питання української освіти хвилювало кожен релігійну або громадську українську організацію. Історичного значення набув проведений 15 вересня 1909 р. просвітницький з'їзд у Філадельфії (120 делегатів із 48 місцевостей). Вони одногосно ухвалили резолюцію щодо створення освітнього товариства, яке мало провадити просвітницьку діяльність серед українців Америки. Товариство мало назву «Просвіта». Його мета полягала в тому, щоб в кожній парафії була читальня, в кожній читальні влаштовані курси для неграмотних, а при кожній церкві школа для дітей. Серед планів – заснування вищої школи для вчителів і дяків. Передбачалося відкрити школу для підготовки до вступу у духовну семінарію. Отже, починало вирішуватися питання підвищення кваліфікації кадрів, що працювали в українській школі. На з'їзді заслухано 3 доповіді вчителів про роль «Просвіти» в житті українців і запропоновано підготувати підручники для учнів; відкрити бібліотеки, скласти плани, проводити зразкові практичні лекції і давати методичні поради для вчителів; організувати для молодих вчителів місячні курси, конференції, з'їзди, бурси, позашкільні заклади для українських дітей.

У 1909 р. на річному засіданні УНС, яке відбулось 8-9 вересня в Чикаго, представлено на розгляд дві розробки «Букваря» і підручника для читання [7; 336]. Це засвідчило зрушення у напрямі удосконалення системи українського шкільництва.

Важливий внесок у розвиток української школи був зроблений українською громадою м. Вотервліт (Нью-Йорк), де почала діяти перша в штаті цілоденна школа. Її історія починається 1910 р., коли при українській церкві було відкрито вечірню школу. В 1939 р. її перенесено до іншого приміщення, де вже функціонувала цілоденна парафіяльна школа, а вчителями працювали сестри-василіянки. Школа проіснувала до 1970 р. Причина ліквідації – мала кількість учнів, а, головне, брак педагогічних кадрів. Згодом, завдяки старанням громади, організовано школу українознавства, що існує і досі [7; 310].

Наступний крок був зроблений 1912 р., коли почав свою діяльність шкільний фонд в Америці для розвитку просвіти і шкільництва. Метою фонду стала підготовка єдиної навчальної програми для шкіл, надання допомоги вчителям, а також організація архівів і музеїв. Передбачалося заснування Центральної української бібліотеки, музею і Українського архіву. З цього приводу Л.Мишуга зазначав, що матеріальне підґрунтя, закладене в систему шкільництва, не буде підпорядковане жодній організації, а належатиме народові і спільними зусиллями буде продовжувати традиції шкільництва українських іммігрантів [2; 137]. Таким чином, українська освіта набирала розмаху через засновані нові школи, освітянські організації, що сприяло культурному розвитку української громадськості в США.

У 1920 р. більшість українських громад мали по одному читальному центру і школі. 26 жовтня 1927 року на IV конгресі Об'єднання українських організацій в Америці О.Стеткевич виступив з доповіддю «Реорганізація української школи в Америці», в якій підняв питання про діяльність українських шкіл. Інша проблема, на яку звернув увагу О.Стеткевич, полягала у відсутності єдиного плану навчання, єдиних для всіх шкіл підручників. На його думку, потрібно відмовитись від уживання в школах «...таких підручників, яких хоче священик або громада» [7; 339]. Виникла потреба в організації філії «Рідної школи», яка б підлягала центральній організації. Розуміючи, що шкільництво знаходилось в критичному стані, членами IV конгресу Об'єднання ухвалено рішення про те, що українська школа має стояти лише на національних засадах, а її метою – виховання свідомих членів американської держави і, разом із тим громадян, котрі б пам'ятали своє українське походження, культуру, традиції, етнокультурну приналежність.

Згодом в усіх українських школах було запроваджено єдиний план навчання, однакову систему й шкільні підручники. Членами конгресу вирішено питання про шкільні видатки. Крім того, конгрес закликав окремі українські громади до приєднання своїх шкіл до «Рідної школи». Згідно з резолюцією, батьки повинні вносити до шкільного фонду плату в розмірі 50 центів, незалежно від числа дітей, що відвідують українську школу [7; 340]. У такий спосіб було вирішено проблему з оплатою праці вчителів.

Після Другої світової війни до США прибуло чимало української інтелігенції, серед яких і вчителі.

Перші українські курси в Америці організовано К.Кисілевським 1949 р. у Нью-Йорку. Досвід роботи викладача він набув у Німеччині, де в таборі для біженців ним була створена «Українська школа». Протягом 1950-1951 навчального року в цій школі навчалось 94 особи, які не тільки поповнювали знання про Україну, але й вивчали англійську. 1949 р. ще дві українські школи засновано в США. Одна в Чикаго, організатором якої був О.Мичик. Другу створив М.Сніхурович, у м. Нью-Хавен.

1950 р. навчальні та середні українські школи засновано в Детройті, Клівленді і Денвері; в 1951 р. – в Нью-Арку (Нью-Джерсі), Чикаго і Балтіморі; в 1952 р. – в Йонкерсі, Джерсі-Сіті, Філадельфії, Бостоні, Хартфорді. Наприкінці 1952 р. Чикаго і Нью-Йорк мали по дві школи. Найважливішим їх завданням було пристосувати молодь до американської культури і суспільства, зберігши національне українське коріння. Тобто, нове покоління повинне бути «двокультурним» і двомовним.

Восени 1950 р. у Детройті з ініціативи батьківського комітету, який очолив інженер Д.Березовський, почали діяти курси українознавства під керівництвом проф. В.Павлусевича. З 1951 р. директором курсів був доктор М.Дольницький.

16 листопада 1952 р. відбулися установчі збори товариства «Рідна школа», на яких ухвалено статут і обрано управу на чолі з Д.Березовським. У 1960 р. управа організувала педагогічні курси під керівництвом проф. В.Павлусевича, на яких викладались українська мова, педагогічна психологія, методика української мови і загальна методика, історія філософії, історія, географія, культура та ін. У рамках товариства існувала школа українознавства й дитячий садок. Восени 1962 р. ліквідовано академічні курси українознавства, замість яких створено 9, 10 і 11 класи школи українознавства. Ця структура з 1965 р. друкувала «Вісті товариства «Рідна школа», які знайомили читачів із планами проведення свят, вчительських конференцій, з'їздів, діяльністю управи, що спрощувало систему інформування української громади щодо питань у сфері освіти.

«Рідна школа» мала духовних опікунів – настоятелів українських церков. Товариство дбало і продовжує дбати не тільки про те, щоб молодь вивчала українознавство, а й одержала українське національно-релігійне виховання.

З осені 1951 р. започатковано школу країнознавства «Детройт-Захід». Першим її головою став проф. Б.Пюрко. Кількість учнів цієї школи була невелика, утім зростала з кожним роком. Так, у 1952-1953 н. р. у школі було 33 учні; 1953-1954 рр. утворився гурток «Рідної школи», а кількість учнів збільшилась до 55. У 1954-1955 рр. школа придбала нове приміщення і збільшила кількість учнів до 67. У 1956-1957 рр. у ній навчалось 110 учнів; у 1958-1959 рр. – 148; у 1961-1962 рр. – 135.

18 березня 1962 р. школа країнознавства «Детройт-Захід» відсвяткувала 10-річний ювілей. В ній набувало знань 113 учнів. У 1964-1965 рр. – 125; тоді ж почався випуск журналу «Рідна школа» і започатковано дитячий садок за ініціативою «Спілки українок Америки» (СУА) [9; 34]. Проте вже в 1965-1966 рр. тут навчалось 90 учнів і помітною стала тенденція до зменшення їх кількості (в 1977-1978 рр. було лише 16 дітей), що і припинило діяльність школи [9; 43]. Причини закриття пояснюються насамперед погано налагодженою системою комунікації між керівництвом шкіл і управою шкільної ради. Наприклад, із 75 шкіл, офіційно зареєстрованих при шкільній раді, лише 40 продовжували підтримувати зв'язок із центром. Річний звіт за 1967-1968 рік подали до управи шкільної ради 19 шкіл, тому кількісне число учнів не відповідає дійсності [1; 187].

Відповідальність за підготовку молоді і виховання її в релігійному і національному дусі взяли на себе засновники Української православної парафії Св. Покрови у Саутфілді (Мічиган). У вересні 1955 р. школа релігії і українознавства почала діяти для українських православних дітей. Першими вчителями її були Омелян Каранець, Ольга Гаховська й Катерина Жупінас. 1959 р. при школі засновано дитячий садок. У тому ж році архієпископ Володимир узяв школу під свій нагляд і вона увійшла до складу шкіл Української православної церкви в США. Отже, було відновлено зв'язок українського шкільництва і церкви, що сприяло поживленню інтересу до навчання серед дітей.

1970 р. було змінено програму навчання, внаслідок чого встановлено єдину шкільну систему, за якою всі парафіяльні школи поділялись на початкові (1-5 класи), вищі початкові (6-8 класи), середні (9-10 класи). Школа ім. Лесі Українки стала середньою школою українознавства [9; 175-179].

Сучасні українські школи в США можна поділити на цілоденні, суботні або недільні. Наприкінці 90-х років діяло 20 початкових шкіл та 5 середніх.

Як відомо, церква завжди відігравала важливу роль не тільки в духовних потребах українських емігрантів, а й була центром освіти. Ця традиція зберігається в громаді й нині. У 1990 р. Українська католицька церква відкрила 21 постійно діючу школу неповного навчання, 4 – повного і 2 коледжі.

Ідеї попередників продовжують їх сьогоднішні послідовники, які є не тільки високоосвіченими вчителями, але і видатними науковцями. Надія Хойнацька, наприклад, – авторка підручника історії в школах українознавства. Високі нагороди та грамоти від президентів Р.Ніксона, Р.Рейгана і Б.Клінтона має професор Михайло Біда – видатний науковець, що зробив помітний внесок в американську економіку. Обов'язком громади є передача знання української мови, підтримка українського шкільництва і пробудження інтересу до культури і традицій українського народу. Ці завдання продовжують виконувати представники останньої хвилі через навчальні заклади.

Джерельні приписи

1. Дуда Г. Оцінка системи рідних шкіл / Г.Дуда // Ісаїв В. Українці в американському та канадському суспільствах: Соціологічний зб. – Вид. М.Коць. – Джерзі Сіті, Нью-Джерсі, 1976.
2. Мишуга Л. Як формувався світогляд українського емігранта / Л.Мишуга // Пропам'ятна книга, видана з нагоди 40-літнього ювілею Українського Народного Союзу. – Джерзі Сіті, Нью-Джерзі: Накладом Українського Народного Союзу, 1936. – С. 6-177.
3. Свобода. – 1902. – 29 травня.
4. Свобода. – 1905. – 13 липня.
5. Свобода. – 1905. – 21 вересня.
6. Свобода. – 2004. – 25 червня.
7. Стеткевич О. Українське шкільництво в Америці / О.Стеткевич // Пропам'ятна книга, видана з нагоди 40-літнього ювілею Українського Народного Союзу... – С. 325-342.
8. The Ukrainian Americans: Roots and Aspirations 1884-1954. / by Myron B.Kuropas. – Toronto: University of Toronto Press, 1991. – 534 p.
9. Ukrainians in Detroit and Michigan by Paul Dzul. – Detroit, 1988. – 47 p.

Резюме

Розглядається українське шкільництво та його роль у формуванні й збереженні етнокультурної ідентичності діаспори в США.

Ключові слова: українське шкільництво, українознавство, етнокультурна ідентичність.

Summary

Poltavec O. Ukrainian schooling in the context of maintenance of ethnically-cultural identity of Diaspora in the USA

This article discusses Ukrainian schooling and its role in the formation and preservation of ethnic and cultural identity Diaspora in the U.S.

Key words: Ukrainian schooling, Ukrainian Studies, ethnic and cultural identity.

Аннотация

Рассматриваются украинские школы и их роль в формировании и сохранении этнокультурной идентичности диаспоры в США.

Ключевые слова: украинские школы, украинознание, этнокультурная идентичность.